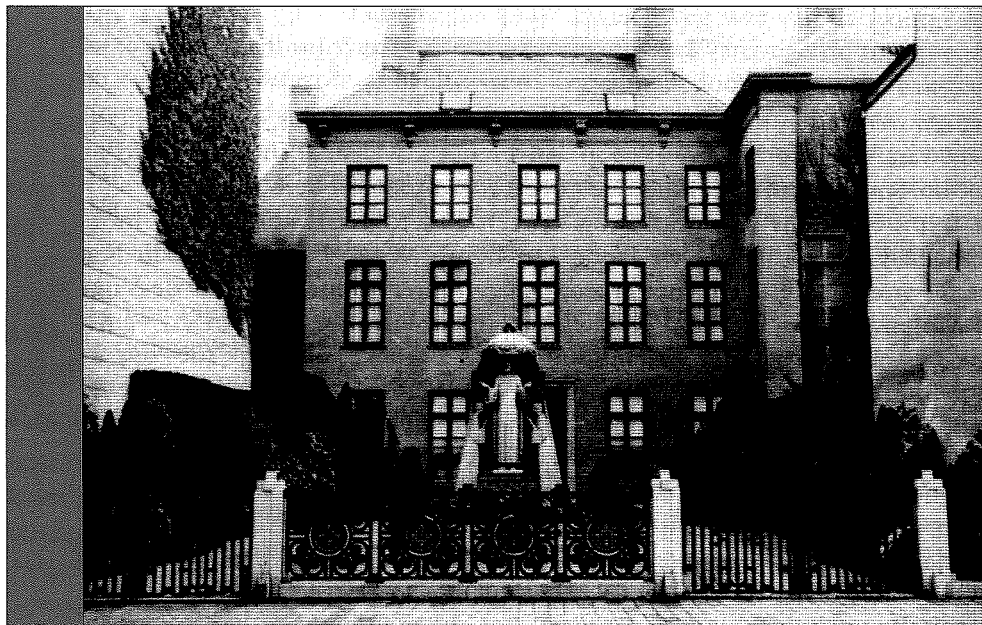

Historisch Nieuwsblad

INHOUD

Vliegende of valse start?	6
Toekomst Kilsdonkse molen	8
Kort bericht	10
De Aanwinst	11
Weeskinderen	12
Column	13
HVBerichten	14
Kort bericht	14
Koerier van Brabants Heem	15
Hart van Brabant	17
Gesignaleerd	20
Interview	24

Het Bisschoppelijk Paleis te Breda (alle afbeeldingen zijn afkomstig uit het 'Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land Breda "De Oranjeboom", jaargang 2004).

COLOFON

Het Noordbrabants Historisch Nieuwsblad is een uitgave van de stichting Brabantse Regionale Geschied-beoefening en de Historische Vereniging Brabant.

Jaargang 20, nummer 2
juli/augustus 2006

Redactie en administratie
Postbus 1325
5200 BJ
's-Hertogenbosch
Telefoon (073) 615 62 62
Fax (073) 615 62 63
E-mail
nhn@erfgoedbrabant.nl

ISSN 1381-4222

FEIT EN FICTIE

Eric Dolné en zijn studie naar de geschiedenis van het bisschoppelijk paleis te Breda

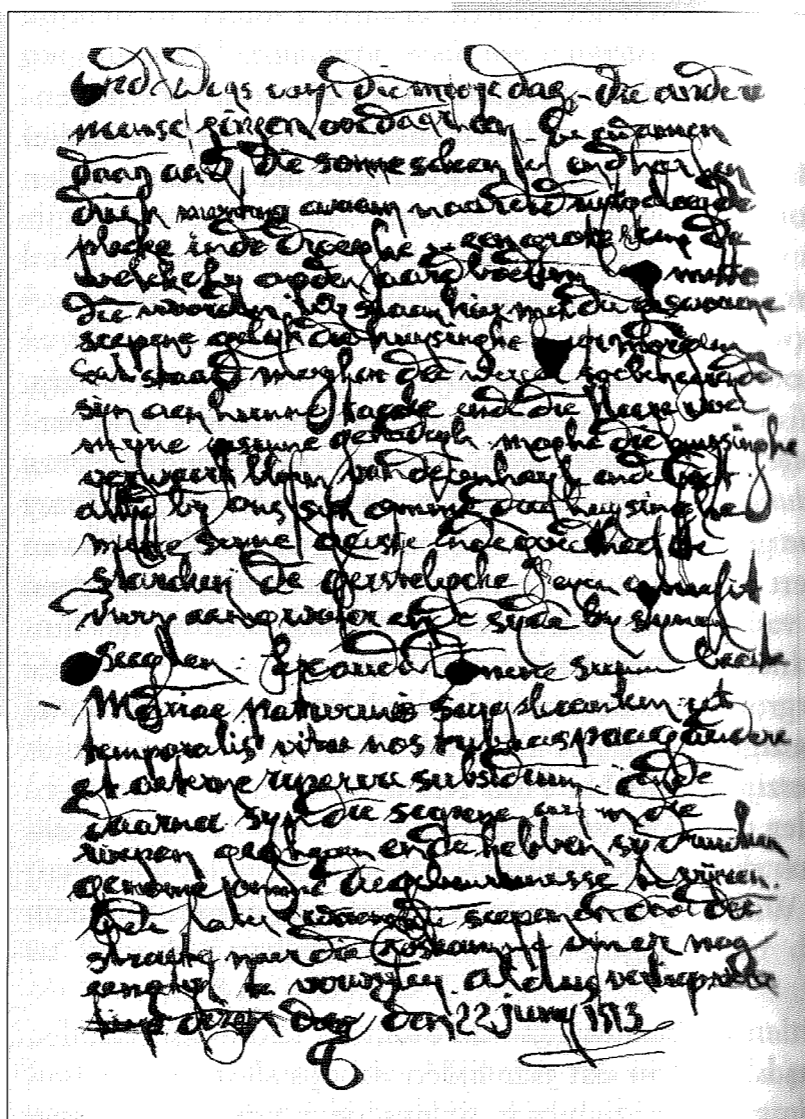
In het eerbiedwaardige *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda "De Oranjeboom"* verscheen in 2004 een uitgebreid artikel over de bewonings- en bouwgeschiedenis van het complex Montens aan de Vee-marktstraat te Breda, waarin het bisschoppelijk paleis gevestigd is. Deze historische studie, geschreven door de kunsthistoricus Eric Dolné, roept evenwel tal van vragen op. Nu is dat bij historisch onderzoek niet ongebruikelijk, en zelfs toe te juichen, ware het niet dat in dit geval op onverantwoorde wijze lijkt te zijn geknoeid met bronnen om een sluitend verhaal te krijgen.

door Gerard Rooijackers met medewerking van Jan Brouwers en Arnoud-Jan Bijsterveld

Uiteraard mag iedereen schrijven wat hij of zij wil, maar wanneer een studie als 'wetenschappelijk verantwoord' wordt gepresenteerd in het 'Ten geleide' van de voorzitter van

W287

die sonne scheene ... ende heere henrick montens cwaam naar die uytgheleegde plecke ende droeghe er een grote steen dewelce hy op den aartbodem ly mette die woorden "wy staen hier met die gheswoerne scepene gelyc die huysinghe hier morgen sal staan. moghen die wercer toebeheerende syn aen hunne taacke ende die Heere voir myne gesinne genadigh. moghe die huysinghe verwaert blyfen vande onheyle ende godt altyd by ons syn omme die huysinghe mette syne geifte ende goetheyt te starcken". die gheestelycke Keyen gheefet ... eenig water ende seyde by synen seeghen: "Exaudi Domine suum beate Mariae patrocinio supplicansem: ut temporalis vitae nos tribudas pace gaudere et aeternae reperire subsidium." ende daarna syn die scepene ... in die roepen gegaan ende hebben sy drincken genome omme die gebeurenisse te vieren.

Het bewuste verslag van de eerste steenlegging van het huis Montens op 22 juni 1513.

de Bredase Kring, gelden uiteraard de spelregels van het wetenschappelijk métier. Hiertegen is in het bewuste artikel, getiteld 'Het bisschoppelijk paleis te Breda. Bewonings- en bouwgeschiedenis van het complex Montens, later bisschoppelijk paleis, aangevuld met historische- en kunst-historische aantekeningen bij de recent afgesloten renovatie en restauratie' volop gezondigd. Wanneer dit met goede bedoelingen door onkunde geschiedt, zal de professionele historicus geneigd zijn om met de hand over het hart te strijken. Voor elke ingewijde is dan snel te zien wat er aan de hand is. In het geval van Eric Dolné ligt dat anders. Hij wordt immers gezien als een autoriteit op het gebied van architectuurgeschiedenis en monumenten. Zijn woord weegt dan extra zwaar; een autoriteit waarop de auteur zichzelf overigens beroept door zijn artikel nota bene te openen met een uitspraak van hemzelf, gedaan in een voordracht uit 1986: "Wie in staat is de taal van de architectuur te lezen kan haar geschiedenis schrijven". Zowel voor de kunst- als de bouwhistoricus is deze stelregel sinds 1986 zó belangrijk geworden, dat ze regelmatig herhaald wordt als het begin van een voordracht over architectuur.' Het 'lezen van de taal van de architectuur' is nog heel iets anders dan het lezen en goed verstaan van schriftelijke, veelal archivalische bronnen. Dolné haalt allerlei bronnen aan waarvan het twijfelachtig is of hij ze zelf uit de eerste hand heeft geconsulteerd. Maar veel ernstiger is het zeer sterke vermoeden dat Dolné een aantal, voor zijn betoog cruciale, bronnen heeft gefingeerd. Ze zijn niet in openbare collecties te traceren en te verifiëren. De auteur trekt als het ware een rookgordijn op door, gebruikmakend van de wetenschappelijke vorm van uitgebreide annotatie, allerlei bronnen aan te halen die mogelijk anderszins niet bestaan. Of ze bestaan wel, maar zijn vervalst. Ik durf te beweren, en ik realiseer me terdege dat dit in wetenschappelijke kring als een uitermate ernstige beschuldiging geldt, dat de auteur eigenhandig een aantal manuscripten heeft geproduceerd die als historische bron worden opgevoerd. Dit is voor elke rechtgeaarde historicus, die zichzelf en zijn collega's serieus neemt, een doodzonde. Ik voel me dan

Over Eric Dolné

Drs. E.M. Dolné (Breda 1947) studeerde Kunstgeschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ook studeerde hij van 1994 tot 1996 bouwhistorie en architectuurhistorie aan de Technische Universiteit Delft. In opdracht van de Katholieke Universiteit Nijmegen deed hij onderzoek naar alle kloostergebouwen en kloosterinstellingen in Nijmegen en omgeving. Op basis van dit onderzoek publiceerde hij in 1988 het boek *Een veelkleurige habit*. In de loop der jaren publiceerde hij meerdere malen over bouwhistorische en architectuurhistorische onderwerpen. Daarnaast is hij actief in de monumentenzorg, waarbij hij zich met name richt op het behoud van het cultureel erfgoed in Breda. Sinds 1988 is hij als gastdocent verbonden aan de Katholieke Universiteit Nijmegen (tegenwoordig Radboud Universiteit Nijmegen), waar hij gastcolleges architectuur en kunstgeschiedenis verzorgt. Sinds 2001 doceert hij ook aan de kunstacademie St. Joost te Breda.

ook, evenals collega Bijsterveld, geroepen om in mijn functie als hoogleraar hier tegen bezwaar aan te tekenen. Dit is geen afrekening met de persoon Eric Dolné, die ongetwijfeld vele verdiensten heeft, maar tegen zijn gehanteerde werkwijze die indruist tegen alle spelregels van het vak.

ONBEKENDE ZAKEN AAN HET LICHT

Het doorgronden van het artikel van Dolné in het *Jaarboek De Oranjeboom* vergt de nodige inspanning. Het betoog bevat vele inconsistenties waarbij de logica soms zoek is. Het is een brij aan feiten en beweringen waarbij de auteur soms interpretaties van auteurs volgt zonder daarbij overtuigend aan te geven waarom hij kiest voor een bepaalde gevolgtrekking. Wat het beste in zijn verhaal past wordt dus gebruikt. Andere, soms meer logische of voor de hand liggende interpretaties worden terzijde gelegd. Voor een deel is dit te verklaren uit onkunde: de mediëvistiek is immers een vak apart zoals wel blijkt uit zijn behandeling van bronnen als cijzen. Enige terughoudendheid alsmede het consulteren van vaklui op dit gebied zou de auteur gesierd hebben. Zoals ook in het voorwoord van de voorzitter van de redactie van het jaarboek wordt opgemerkt, heeft Dolné tal van onbekende zaken aan het licht gebracht. Een onderzoeker die met nieuwe zaken op de proppen komt, dat is natuurlijk prachtig. Maar ik vrees dat de redactie, waarin toch serieuze historici van naam zitten, enkele forse steken heeft laten vallen door dit artikel in deze vorm op te nemen. Afgezien van het betoog – waarop veel aan te merken is dat in het bestek van dit artikel al snel zou verzanden in een specialistische welles-nietes-discussie die ik de lezer zal besparen – concentreer ik mijn kritiek op een drietal nieuwe, door de auteur 'gevonden' bronnen, waarvan ik de authenticiteit betwist.

DE EERSTE STEENLEGGING IN 1513

De auteur haalt een zestiende-eeuwse tekst aan waarin verslag gedaan wordt van de eerste steenlegging door Henric Montens op 22 juni 1513. De tekst is, aldus de auteur, geschreven door een zekere Cornelis Jansz. de Meyell en bevindt zich volgens de voetnoot in particulier bezit, te weten van mw. A. de Meyell-Luytgaarden te Kaapstad. Nu is het al heel opmerkelijk dat er een document bestaat van een eerste steenlegging, nog opmerkelijker is dat dit stuk nog steeds in bezit van dezelfde familie is (met dezelfde familienaam, dus altijd via de mannelijke lijn vererfd). Helaas bevindt het stuk zich aan de andere kant van de wereld. Het lijkt wel te pleiten voor de vasthoudende en inventieve onderzoeker Dolné die bronnen weet op te sporen waar anderen geen weet van hebben. Consultatie van het telefoonboek van Kaapstad levert echter geen enkele vermelding op van deze familienaam, die ook in de rest van Zuid-Afrika niet voorkomt. Al met al een vreemde zaak. Maar het wordt nog curieuzer voor wie de tekst analyseert. Het gehanteerde taalgebruik klopt niet met de regels voor het Middelnederlands, zowel wat betreft syntaxis als idioom en woordvormen. Zo wordt in plaats van 'eerde' gesproken van 'aartbodem', ontbreken de gebruikelijke afkortingen (afkorting in het handschrift voor frequente uitgangen en woorden als 'ende'). Ook doet de tekst overdreven archaisch en krullerig aan, met veelvuldig gebruik van een extra 'e' in de woorden. Gelukkig heeft de auteur een illustratie van dit document bij zijn artikel laten afdrukken, zodat we de tekst in het origineel kunnen nalezen. Het eerste wat opvalt is de leesbaarheid van deze tekst. Ik geef het de meeste historici te doen om een tekst uit 1513 zonder problemen 'lopend' te lezen. Maar elke paleograaf (kenner van oud schrift) zal in een oogopslag kunnen vaststellen dat het hier geen zestiende-eeuws handschrift betreft. Verschillende lettervormen kloppen niet, zoals de gehanteerde 'r' en het gebruik van een moderne 's'. Het betreft hier zonder twijfel een archaïserende vervalsing. De vraag is natuurlijk wanneer en door wie deze is gemaakt. Daartoe zouden we het origineel moeten bezien, om de gebruikte papiersoort en inkt te kunnen beoordelen. Ik veronderstel dat Dolné deze tekst eigenhandig geschreven heeft; compleet met inktvlekken voorwaar een fraai stukje huisvlijt.

GEEN TELEFOON

Om aan te geven dat Hendrick Montens een aanzienlijk en invloedrijk poorter van de stad Breda was, wijst Dolné erop dat hij in 1536 de veemarkt liet verplaatsen naar het Nonnenveld om van de stank voor zijn voordeur af te zijn. Je verwacht een contemporaine bron in de voetnoot, maar daar wordt verwezen naar een tot dusver volstrekt onbekend manuscript door J. van Bijsterveld uit 1922 in particulier familiebezit. Je zou hier toch minstens enige bronnenkritiek verwachten, al is het maar in de noot. In plaats daarvan staat er een dankzegging aan de familie B. van Bijsterveld te Gilze-Rijen. Helaas komt ook deze naam niet in het telefoonboek voor, zodat het bestaan van dit document niet extern bevestigd kan worden. Het argument om vanwege de stank een varkensmarkt te laten verplaatsen komt mij verdacht voor. De geurbeleving was voor een zestiende-eeuwer totaal anders; het is maar de vraag of varkens in die tijd 'stonken', zelfs voor een elitaire neus.

Aangezien de auteur van dit manuscript geen afbeelding heeft opgenomen, kan ik de formele authenticiteit van deze bron niet vaststellen. Hetzelfde geldt voor de dagboeknotities over de periode 1798-1816 van Franciscus Antonius Werden, een van de oprichters van een in het huis gevestigde sociëteit. Deze 'chaotische aantekeningen', zoals Dolné het stelt, zijn tot dusverre onbekend, ongepubliceerd en wederom in particulier bezit, dit maal met dank aan de familie Q.C. Werden te Amsterdam, die wederom niet in het telefoonboek is aangetroffen. Het kan toch niet zo zijn dat geen der informanten beschikt over een telefoonaansluiting, of dat ze allemaal een geheim nummer hebben?

OPMERKELIJKE LEESACHTERSTANDEN

Ook in dit manuscript treft de aandachtige lezer allerlei eigenaardige inconsistenties aan. Zo meldt Werden op 22 maart 1809 dat er compromitterende politieke bladen op de leestafel liggen zoals 'De Politieke Kruier' en 'De Nederrijnse Post'. Dan liepen ze daar in Breda behoorlijk achter, want van eerstgenoemd blad verscheen het laatste nummer in 1787 en van *De Post van den Nederrijn* verscheen het laatste exemplaar in 1798. Dat is respectievelijk 22 en 11 jaar na dato. Vreemd, heel curieus. Er klopt kortom iets niet, temeer daar ook hier het taalgebruik niet uit de tijd lijkt te zijn. Relatief moderne woorden als 'rooksalon' en 'tuinserre' dateren volgens de woordenboeken immers pas van ruim na 1809.

Gelukkig beschikken we over een portret van onze vriend F.A. Werden in de vorm van een crayonschets met daaronder de naam en het jaartal 1812 geschreven. In de tekening meen ik de hand van Dolné te herkennen, in het handschrift weet ik dit wel bijna zeker. Ook hier weer overdreven krullerig, met kenmerken die zowel terugkomen in het document van 1513, als in de archaische onderschriften bij de door Dolné eigenhandig gemaakte en gesigneerde situatieschetsen.

HET VERLEDEN OPLEUKEN

Wat moeten we hier nu mee? Van een wetenschappelijk verantwoorde geschiedschrijving lijkt me hier geen sprake, zonder dat nu alles wat in het artikel wordt beschreven onzin is. Maar het is een heidens karwei om feit en fictie te ontrafelen. Het meest kwalijk vind ik wel dat de auteur de goedwillende en op het gezag van auteur en jaarboek vertrouwende lezer in feite belazert. En ook hier moet je je afvragen of de auteur zich dat zelf eigenlijk wel realiseert. Ik heb de indruk dat het naar de hand zetten en fingeren van bronnen zodanig een tweede natuur van deze auteur is, dat hij er zelf eigenlijk geen erg meer in heeft. Ik kan anders niet verklaren waarom iemand een overduidelijk vervalst handschrift nota bene als illustratie laat opnemen. Hebben we hier te doen met een Brabantse variant van Boudewijn Büch die, zoals bekend, leed aan *pseudologia fantastica*? Het lijkt er wel op, hoewel ik hier de neiging om te gaan psychologiseren zal onderdrukken. Ik daag Dolné uit om met zijn zegslieden en oorspronkelijke bronnen, zoals

Franciscus Antonius
Werden.

De veemerct rond 1520
(tekening Eric Dolné).

vermeld in de voetnoten, op de proppen te komen, zodat deze door collega's geverifieerd kunnen worden. Zolang dat niet gebeurt ga ik er, op grond van bovenstaande argumenten, vanuit dat we hier met mythomane falsificaties van doen hebben. Ook Arnoud-Jan Bijsterveld, hoogleraar Cultuur in Brabant aan de Universiteit van Tilburg, is ervan overtuigd dat er iets niet in de haak is met enkele van Dolné's bronnen en vindt dat dit artikel een smet werpt op zowel de Brabantse geschiedbeoefening als het bla-zoen van *De Oranjeboom*. 'Ik acht het mijn plicht dit aan de kaak te stellen, want waar blijft de geloofwaardigheid van ons vakhistorici als we de regels van ons vak aan onze laars lappen? Dit valt zonder meer onder de noemer wetenschappelijke fraude'. De vraag is waarom Dolné zich deze ellende, die ik hem niet gun, op de hals haalt. Elke historische onderzoeker hoopt natuurlijk soms een 'missing link' te vinden, waardoor zijn of haar verhaal prachtig gedocumenteerd wordt en alle stukjes in elkaar vallen. Maar als zich dat niet voordoet, zoals heel vaak het geval is bij historisch onderzoek, dan vereist de professionaliteit om daarin te berusten en het verleden niet mooier of interessanter te maken ('opleuken' heet dat tegenwoordig) dan het al is. Speculeren kan nog binnen zekere grenzen, maar vervalsen is meer dan een stap te ver. Ook zonder deze onbekende bronnen zou het stuk van Dolné immers de moeite waard zijn geweest.

Hierbij komt dat Eric Dolné al eerder de wantrouwende aandacht van vakbroeders op zich heeft gevestigd, onder meer met spectaculaire bronnen rond een vermeende koortsboom in het Bredase Liesbos, die nimmer boven water zijn gekomen. Maar hierover heeft hij nooit met wetenschappelijke pretenties gepubliceerd, zoals wel het geval is met zijn artikel over het bisschoppelijk paleis. De redactie van het jaarboek *De Oranjeboom* heeft zich in de luren laten leggen door Dolné. In eerste instantie is hiervoor uiteraard de auteur verantwoordelijk. Het zou de redactie evenwel sieren als in een volgend jaarboek deze kwestie eens goed uit de doeken wordt gedaan. Ook van historici, die zowel het verleden als hun hedendaagse lezers en vakgenoten serieus nemen, mag immers een zeker zelfreinigend vermogen worden verwacht.